

A black and white photograph of various archaeological artifacts, including bone tools and fragments, laid out on a dark, textured surface. The artifacts are scattered across the frame, with some showing distinct shapes like a cross and rectangular frames. An orange banner is overlaid on the top right of the image.

Museum Skanderborg

Årbog 2015

*Det store kammergravskompleks afrensning i fladen. Set fra sydvest.
Foto: Merethe Schifter Bagge, Museum Skanderborg.*

Ryttergraven fra Fregerslev

af Merethe Schifter Bagge

Det hører til de absolutte sjældenheder at finde ryttergrave fra vikingetiden. I alt er der fundet omkring 78 grave, som primært fordeles sig i Jylland, på Fyn og Langeland. Langt de fleste er usagkyndigt udgravet i det 19. og starten af det 20. århundrede, og man skal helt tilbage til 1983, hvor den seneste blev udgravet i Grimstrup ved Esbjerg. Det var derfor også med en vis måben, at arkæologerne fandt dele til et forgyldt seletøj en kold novemberdag i 2012.

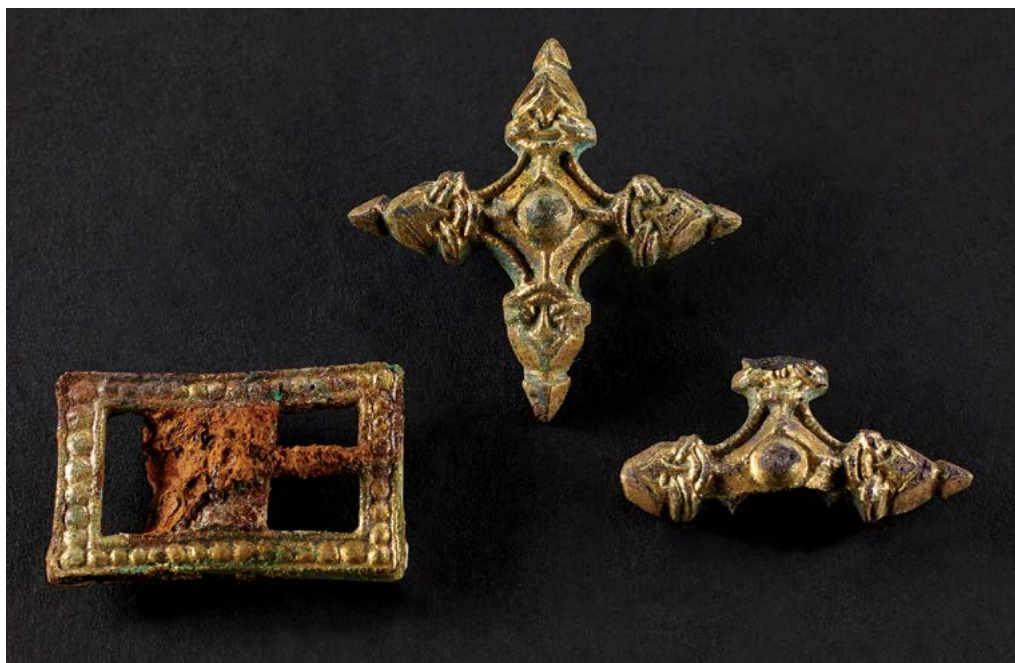
Det hele startede med, at Skanderborg Kommune i 2012 ønskede en forundersøgelse af et nyt udstykningsareal syd for Hørning. I løbet af undersøgelsen blev der fundet spor efter bebyggelse fra den yngre stenalder og yngre bronzealder, men pludselig, på en lille bakketop, fremkom et anderledes skarpt fyldskifte.

Arkæologer er altid meget nysgerrige, når det gælder bakketoppe, da man kan være heldig at finde overpløjede gravhøje her. Desuden foretrak oldtidsmennesket ofte at placere grave på naturlige toppe. To gode grunde til, at arkæologerne med det samme valgte at trække mere jord af her på bakken, og det gav hurtigt et positivt resultat. Et stort anlæg dukkede op! Anlægget lignede nærmest et stort T. Fyldet i nedgravningen var meget mørkt og muldlignende, og desuden sås en hel del større sten. Flere steder kunne man se spor efter store sten, der var trukket op.

I et af stensporene lå der flere metalgenstande, som ved første øjekast lignede noget moderne jernskrot. Kiggede man lidt nærmere på sagerne, dukkede der pludselig en korsformet og en rektangulær genstand frem, som var let grønlig i farven. Det var tydeligt, at genstandene kom fra anlægget, da der ved afrensning af fladen kunne spottes flere metalkorrosioner under stensporet.

Genstandene blev samme dag kørt til røntgenfotografering på Moesgårds Konserveringsafdeling, og det stod hurtigt klart, at der var tale om seletøjsbeslag samt et bidsel til en hest. Yderligere viste det sig, at nogle af genstandene var lavet af forgyldt bronze, mens andre var af sølvbelagt jern. Hesten, som har båret disse prægtige genstande, har altså haft en meget fornem herre, en mand af eliten, måske endda en kongens mand. Ud fra parallelfund til den korsformede selesamler, kan graven dateres til midten af 900-tallet, altså på Gorm den Gamles tid.

Det var derfor med megen glæde og spænding, at arkæologerne

Her ses to korsformede selesamlere, den ene i fragmentarisk tilstand, og et rektangulært spænde. Alle dele er lavet af forgyldt bronze. Foto: Brian Poulsen for Museum Skanderborg.

lukkede ned for graven, i forventning om en snarlig udgravning af anlægget. Men det skulle desværre ikke gå således. En gang imellem kan den arkæologiske sagsgang være tung og besværlig. Slet ikke så nem som i 1800-tallet, hvor man bare gravede løs, straks man fandt noget spændende.

Og heldigvis for det. I dag er man meget opmærksom på at bevare, hvis det er muligt. Den nuværende Museumslov fra 2001 lægger op til, at bygherre skal lægge områder i grønt areal eller helt flytte byggeriet, hvis der findes væsentlige fortidsminder. Dette er i efterlevelse af Maltakonventionen, som Danmark tiltrådte i 1992.

Denne lov blev så skæbnen for ryttergraven, da Kulturstyrelsen i 2015 valgte at bevare anlægget in situ, det vil sige ”på stedet”, og efterfølgende frede området. I de mellemliggende to år er der dog sket flere arkæologiske hændelser i området, som er med til at fortælle historien om vikingegravpladsen på en bakkeknold i Fregerslev.

Gravpladsen Fregerslev II

Da der i forundersøgelsen var fundet kulturlag fra bondestenalderen samt huskonstruktioner fra yngre jernalder, blev der sat en udgravning

i gang omkring det formodede gravpladsareal. Samtidigt ønskede man en ny vej gennem den nordlige del af gravpladsarealet. Her blev der udgravet to vikingegrave.

Den ene grav målte i overfladen 267 x 172 cm, og længden var orienteret nord-syd. Graven var kun 38 cm dyb og rummede ingen bevarede genstande. Den anden grav målte 265 x 170 cm i fladen og var orienteret VSV-ØNØ. Denne grav var 120 cm dyb, og i opfyldet lå der to lag af kæmpestore sten. På bunden af graven kunne der anes sporene efter en egetræskiste, som var blevet let svedet inden nedlægelsen.

Samtidig var der spor efter et skelet fra en person, der var mellem 165 og 170 cm høj. Personen lå på ryggen med hovedet mod vest. Skelettet var meget opløst, men man kunne alligevel se et underligt knæk midt på skinnebenet. Benet har formodentlig været brækket, men det er uvist, om det skete før eller efter døden indtraf. Heller ikke i denne grav blev der fundet bevarede genstande udover en enkelt jernnagle, som formodentlig har indgået i kistens opbygning.

Omkring graven var der anlagt enten et hegn eller en mindre bygning. Det er meget usædvanligt at finde konstruktioner omkring gravene i vikingetiden, men det er dog set i et par tilfælde. Med et knækket skinneben, to lag kampesten henover sig samt en mulig indhegning om graven, må vi opfatte den afdøde som en særlig person – altså én, som helt bestemt ikke skulle rejse sig fra graven!

Her ses graven med den smalle grøft omkring, der enten har dannet en form for hegn eller en mindre bygning. Set fra øst. Foto: Merethe Schifter Bagge, Museum Skanderborg.

Ryttergraven

Kammergravskomplekset, som bl.a. rummer ryttergraven, ved vi endnu ikke så meget om, men vi kan alligevel danne os et overordnet indtryk. I fladen kan komplekset inddeles i minimum to nedgravninger. Ryttergraven ligger mod vest, og den skæres af en yngre grav mod øst. Selve ryttergraven måler 4,5 x 2,9 m i overfladen og er øst-vest-orienteret. Da ryttergraven skæres mod øst har den formodentlig været lidt længere. Seletøjsudstyret, som blev fundet i forundersøgelsen, lå i det nordøstlige hjørne af graven. I fylden sås flere større sten, som stak over ti cm op i pløjearden. Det er helt utroligt heldigt, at der ikke er flyttet mere rundt på stenene i graven, da muldjorden her på bakketoppen kun er 15 cm tykt. En væsentlig årsag til dette er, at der aldrig har kørt store landbrugsmaskiner på marken. Samtidig har landmanden altid løftet ploven på toppen for at undgå de store sten. Boreprøver med et lille jordbor midt i graven viser, at der er tale om en meget lav nedgravning på kun 26-28 cm. Det er altså stort set kun bunden, der er tilbage af graven. Metalkorrosionerne fra metalgen-

Kammergravskomplekset set fra oven. Nedgravningsgrænserne er indtegnet med sort streg, og sten samt stenspor er markeret med grå fyld. Desuden ses en gul stjerne, der hvor seletøjet lå. De sorte kryds er markeringer af underliggende metaller fundet med metaldetektor.

Foto; Peter Jensen, Arkeologisk IT, Aarhus Universitet.

Optagning af jordklumpen med metaller. Foto: Ejvind Hertz, Museum Skanderborg.

stande, der lå under løsdelen af seletøjet, blev vurderet som meget udsatte ved en bevaring på stedet. Derfor blev en større jordklump taget op i dette område.

Røntgenfotoet afslørede (*se forsiden*), at der lå rigtig mange dele fra seletøjet i denne jordklump, som nu er under udgravning. Klumpen udgraves med fine pensler og pincetter, hvilket giver mange detaljerede oplysninger om fundet. Bl.a. kan der observeres aksdele, som ligger i et samlet lag under genstandene, og der er også spor efter en træplade, som sandsynligvis var kistens bund. Desuden ses der forløb af læder fra grimen. Organiske rester, som man måske ikke ville have fundet, hvis man havde udgravet den på stedet.

Metallerne i jordklumpen har det rigtig dårligt. De forgyldte bronzer er næsten flydende, og det sølvbelagte jern er nærmest korroderet væk. Det var på tide at få disse pragtgenstande op af jorden!

Seletøjet består af mange forskellige beslag, bl.a. korsformede selesamlere, rektangulære spænder, pyntebeslag, rasleblæk og remendebeslag.

Her ses et af de toledede stykker rasleblæk, som har pyntet på seletøjet. Stykket er lavet af forgyldt bronze. Foto: Brian Poulsen for Museum Skanderborg.

Sidst, men ikke mindst, også et fornemt bidsel med parérstænger og kindplader.

Gravens størrelse fortæller, at der må være tale om en kammergrav – dvs. et træbygget gravrum. Kammergrave af denne størrelse er sjældne og omfanget mere end antyder, at der skulle være plads til meget gravgods. Ud fra andre kendte kammergrave med fund af seletøj, kan man gisne lidt om de øvrige gravgaver. Ofte rummer ryttergrave også stiggøjler, sporer, skjold, spyd, økse, bronzeservice, spillebræt, sværd, kniv, ofrede hunde og hest(e). Da Fregerslev-rytterens seletøj er af ganske prægtig karakter, må vi formode, at graven vil rumme mange af de netop opremsede elementer.

Den yngre grav mod øst er nord-syd-orienteret og måler 7,7 x 2,7 m. Formodentligt skal anlægget ses som to nedgravninger i forlængelse af hinanden, men dette er endnu en smule usikkert. Boreprøver viser, at dybden i den nordlige del er 65 cm, mens den er mindst 70 cm mod syd. Det viste sig, at der i den sydlige del var mange store sten i fylden, som gjorde det umuligt at komme til bunds i graven. Der er ikke gjort fund i overfladen af graven, men detektorafsøgninger afslører, at der ligger metal længere nede.

Tilknytningen til ryttergraven er usædvanlig. Normalt overlejrer grave ikke hinanden, men er derimod tydeligt adskilte i fladen. Man må derfor regne med, at gravene på en eller anden måde har været markeret i overfladen. Men her er der et overlap, og det virker meget bevidst. Kan det være rytterens kone, som her er gravlagt nogle år senere?

I så fald kan man kigge på de øvrige rige kvindegroave fra vikingetiden for at få et indblik i, hvad der kunne være i groaven. Det var kutyme at begrave en rig kvinde i en vognfading. En vognfading er en aftagelig vognkasse. At kvinder blev begravet i en vognfading var nok et tegn på, at de blev fragtet til Valhalla, i modsætning til mændene, som red til Valhalla.

Yderligere er de rige kvinder ofte gravlagt med kostbare smykker, service og i sjældne tilfælde også seletøjsudstyr. Den store nedgravning på knap 21 m² sætter fantasien i gang. Tanken om et mindre skib, en hel vogn eller ofringer af flere heste, hunde og mennesker har selvfølgelig strejft arkæologerne. Men gisningerne må, som det ser ud nu, stå uforløste hen.

Fundets betydning

Selvom vi endnu ikke kender det fulde indhold af Fregerslev-groavene, så ved vi allerede nu, at fundet er af stor betydning for tolkningen af elitebegravelser i 900-tallet. Der kendes flere ryttergroave fra vikingetiden i Danmark og Slesvig, men kun et fåtal er sagligt udgrovet. I de gamle og usagkyndigt, udgrovede fund, findes mange større pragt-

*Bidslet med parørstænger af sølvbelagt jern. Der hører ligeledes kindplader til af sølvbelagt jern, men grundet deres ringe stand kan de ikke sættes på bidslet.
Foto: Brian Poulsen for Museum Skanderborg.*

genstande, mens detaljerigdommen i gravene er stort set ukendt. Det er klart, at man dengang ikke havde øje for de små genstande, men straks så de flotte store økser, sværd, mankestole og glimtende smykker. De små sager kan selvfølgelig være gået tabt henad vejen, men den største årsag er nok, at de aldrig blev fundet grundet deres lidenhed. Et fund som Fregerslev kan tilføre den detaljerigdom vi mangler fra de gamle udgravninger. Desuden formodes det, ud fra det meget prægtige seletøj, at graven tilhører nogle af de fineste vikingetidsfund i Danmark.

Ryttergrave i nærheden

I Museum Skanderborgs ansvarsområde kendes kun én anden ryttergrav, og den blev fundet i 1896 ved Hemstok mellem Ry og Hårby. Graven rummede sværd, økse, spyd, skjold og stighbøjler. Hemstokrytteren anses som særlig betydningsfuld, da det er sjældent, at der er medgivet flere våben, end man reelt kunne bære i to hænder.

En anden ryttergrav, som er interessant i denne sammenhæng, ligger kun 3,5 km fra Fregerslev-rytteren, på den østlige side af Århus Å. Fundet hedder Ravnholt og er udgravet i 1930erne. I graven blev der fremdraget sværd, spyd, sporefragmenter, to stighbøjler med indlægning af sølv samt et bidsel.

Selvom dateringerne ligger i 900-tallet behøver de tre ryttergrave ikke at være samtidige, men det ville være spændende, hvis Århus Å har dannet et naturligt skel mellem førende slægter i henholdsvis Ravnholt og Fregerslev.

Fremtidsperspektiver

I december 2015 skete der en drastisk ændring i sagens gang. Udgravningen af præparatet med seletøjet viste, at genstandenes tilstand var væsentligt forringet på de tre forgangne år, og det stod klart, at en redning af kammergravskomplekset var nødvendig. Kulturstyrelsen har dermed givet tilladelse til udgravning samt bevilget et beløb dertil. Derudover skal museet selv søge flere penge, før forskningsprojektet kan løbe af stablen. Glæden er stor på Museum Skanderborg, hvor vi nu ser frem til at undersøge gravene i deres helhed i løbet af 2016.

Kilder:

- Eisenschmidt, Silke; Kammergräber der Wikingerzeit in Altdänemark. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologi. Aus dem Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Kiel. Band 25, 1994.
- Muller-Wille, Michael; Das wikingerzeitliche Gräberfeld von Thumby-Bienebek (Kr. Rendsburg-Eckernförde) Teil II. Offa-Bücher. Band 62. Karl Wachholtz Verlag Neumünster, 1987.
- Pedersen, Anne; Dead Warriors in Living Memory. A study of Weapon and Equestrian Burials in Viking-Age Denmark, AD 800-1000. Publications from the National Museum. Studies in Archaeology & History Vol. 20:1 2 Jelling Series. Copenhagen 2014.
- Stoumann, Ingrid; Ryttergraven fra Grimstrup og andre vikingetidsgrave ved Esbjerg. Arkæologiske Rapporter fra Esbjerg Museum 5. Sydvestjyske Museer 2009.
- Voss, Frithjof; Müller-Wille, Michael; Raabe, Ernst-Wilhelm; Das Höftland von Langballigau an der Flensburger Förde. Mit einem Beitrag von Meinhard Deppenbrock, Ursula Aner und Hans Reichstein. OFFA 30, 1973.